

MUNI
ARTS

from
Page
PLAUTUS
BRNO 2019 to Stage

Titus Maccius Plautus

Curculio aneb Darmojed

12. LISTOPADU 2019

UNIVERZITNÍ KINO SCALA, BRNO

Představení se koná v rámci mezinárodní konference
Titus Maccius Plautus: From Page to Stage.

[HTTP://CLASSICS.PHIL.MUNI.CZ/PLAUTUS](http://classics.phil.muni.cz/plautus)

PŘEKLAD

Tomáš Weissar, Eliška Poláčková, Daniela Urbanová, Radek Černocho

OSOBY A OBSAZENÍ

otrok Sofistikus (<i>Palinurus</i>), patří mladíku Romantikovi	Pavel Ševčík
mladík Romantikus (<i>Phaedromus</i>), bezhlavě zamilovaný do dívky Errotium	Michal Musil
stařena Castoria (<i>Leaena</i>), zaměstnankyně kuplířova podniku	Veronika Florianová (zpěv Tomáš Weissar)
dívka Errotium (<i>Planesium</i>), v majetku kuplíře, ale stále panna	Andrea Salayová
kuplíř Pornotékus (<i>Cappadox</i>), těžce nemocný	Emil Svoboda
kuchař , pracuje pro Romantika	Martin Šmerda
příživník Darmojed (<i>Curculio</i>), Romantikův parazit	Karel Dobiáš
bankéř Hypotékus (<i>Lycos</i>), lichvář	Mirón Jurík
chorégos , produkční (průvodkyně z Košic a brněnský dělník)	Simona Aliová, Jakub Knobloch
voják Gaius Omnibus Paco , řečený Poclusemclus (<i>Therapontigonus</i> <i>Platagidorus</i>), Romantikův sok, zamilovaný do dívky Errotium	Tomáš Antoš (zpěv Pavel Ševčík)

Referencie Podčarová, personifikovaná
poznámka pod čarou (dopsaná postava)

Eliška Poláčková

otroci

Jana Šenkyříková,
Karolína Šťastná,
Jakub Knobloch

Režie: Tomáš Weissar, Kristýna Hvižďová

Dramaturgie: Eliška Poláčková

Hudba: Miloš Štědroň, Petr Skoumal, Stephen Sondheim

Překlad vojákovy písně: Jan Werich

Scéna: Lucie Urbanová, Pavel Ševčík

Kostýmy: Lenka Bidmonová, Veronika Florianová

O HŘE A PŘEKladu

Pokud by někdo neznal autora hry *Curculio* Tita Maccia Plauta, Reference Podčarová, zhmotněná poznámka pod čarou, mu hned na začátku představení vysvětlí, že to byl římský dramatik a že svou komedii napsal někdy kolem roku 200 před Kristem. Tehdy ovšem postava této poněkud přechytralé a pedantické vševědky ve hře ještě nebyla – byly v ní však jiné tzv. metadivadelní prostředky, kterými autor své diváky vytrhoval z divadelní iluze a připomínal jim, že děj, který sledují, se neřídí zákony běžného světa. Naopak bylo tehdejším divákům na první pohled zřejmé, že vstupují do světa nereálného, fikčního, který autor vystavěl z nejrůznějších typů stavebního materiálu – základy položil na flyacké frašce, zdi vztyčil s pomocí nové řecké komedie, nosníky přitesal z atellany, střešní tašky posbíral na poli celé tehdejší římské literatury. Pozdější znalci Plautova díla pojmenovali tento originální patchwork odborným termínem „Plautinopolis“.

Při procházce Plautovou řecko-římskou dramatickou polis potkává dnešní divák stejné postavy a situace jako divák Plautových premiér: středem fóra si to nabubřele vykračuje *miles gloriosus* – chlubitivý voják, o kus dál zamilovaný mladík (*adulescens amans*) lká před dveřmi své milé a prosí je, aby se otevřely a pustily je k sobě, čemuž se posmívá jeho otrok (*servus*, v naší hře ovšem ne typicky vychytralý, *callidus*), a kuplíř (*leno*) s bankéřem (*tarpezita*), kteří mají za úkol znepříjemňovat mladíkovi život a komplikovat jeho cestu k manželskému štěstí. Nejen tyto typizované postavy, ale také zápletky a situace, ve kterých se ocitají, byly dobovému publiku dobře známé. Teprve na půdorysu těchto očekávaných charakterů a situací Plautus rozehrává variace na stokrát obehnanou odposlouchávací scénu, nechává publikum dohadovat se, kdo bude tentokrát ve hře v roli vychytralého otroka, pevně držícího v rukou otěže zápletky i její rozuzlení, nebo kdy přijde všemi očekávaná parodie tragického žánru.

To vše ovšem podléhá nenasytnému zubu času a při doslovném překladu hry by z původních jazykových a formálních her či metadivadelních a intertextuálních narážek mnoho nezbylo. Stejně tak se pro dnešního diváka stávají nečitelnými odkazy na římské právo, zvyky, náboženský kult – zkrátka na římskou kulturu obecně. Překlad latinského originálu i jeho divadelní inscenace se snaží tyto odkazy „pře-ložit“ do současného jazyka a kultury takovým způsobem, aby byly pro dnešního diváka přístupné a srozumitelné. Personifikovaná poznámka pod čarou, občasná anachronismy a aluze na moderní dobu, to vše je mostem, který se klene napříč staletími a umožňuje setkat se s Titem Macciem Plautem a jeho komedií *Curculio* v živé podobě, porozumět jí a těšit se z ní. „A nechte si ty svoje fóra – teda fóry.“

ARGUMENTUM

Romantikus posílá Darmojeda do Megalopole opatřit peníze, aby mohl vykoupit svou milou od kuplíře. Darmojedovi se tam podaří připravit Romantikova soka, vojáka Gaia Omnibuse Pacona, o pečetní prsten, kterým pak zapečetí dopis pro bankéře Hypotéka. Jakmile bankéř Hypotékus uvidí dopis, pozná vojákovu pečeť a zaplatí kuplíři, aby propustil Romantikovu dívku Errotium. Podvedený voják žene bankéře i kuplíře k soudu. Pak ale zjistí, že dívka Errotium, k níž zmírá láskou, je jeho vlastní sestra. Nakonec tedy podlehne jejím prosbám a dá ji za ženu Romantikovi.

Děj dramatu se odehrává v řeckém Epidauru na ulici před chrámem boha Asklépia, po jehož stranách stojí nalevo dům kuplíře Pornotéka a napravo dům zamilovaného mladíka Romantika. Ten se v úvodní scéně vydává ještě za tmy tajně navštívit svou milovanou dívku Errotium, která je ve vlastnictví kuplíře, ovšem dosud zůstává počestnou pannou, jak se dozvídáme z úvodního dialogu mladíka s moralizujícím otrokem Sofistikem.

ROMANITKUS A SOFISTIKUS, V. 16–20

- ROM. A tady hned vedle jsou dveře mé nejmilejší... Budte zdraví, ó dveře nejnádhernější, jak se vám daří?
- SOF. Budte zdraví, ó dveře nejzavřenější, doufám, že vás včera neofouklo a že teď nemáte rýmičku. A copak dobrého jste měly včera k večeři?
- ROM. Děláš si ze mě srandu?
- SOF. Tak proč se, ty blázne, vyptáváš dveří, jak se jim daří?

ROMANTIKUS, SOFISTIKUS A POZNÁMKA, V. 25–39

- SOF. Pane! Nechystáš se doufám spáchat nějakou hanebnost, která se zásadně neslučuje s tvým původem a postavením! Doufám, že nemáš políčeno na nějakou počestnou dívku! Nebo na nějakou, co by alespoň počestná být měla...
- ROM. To bych si, přísahám bohům, nedovolil!
- SOF. To bych ti radil! Kdo má za ušima, ten dobře ví, že v milostných avantýrách je hlavní nedostat se do potíží, a dává si vždycky pozor, aby nepřišel o svědky.
- ROM. Jak to myslíš?
- SOF. Prostě buď opatrný a uživej si jen v přítomnosti svědků.
- POZN. Moment, prosím vás, vždyť to vůbec nedává smysl. Vy jste zjevně nepochopili tu Plautovu slovní hříčku, že?
- SOF. No, neříkám, že se mi to nezdálo nějaké divné...
- POZN. Takže krátká lekce latiny – *testes* jsou sice svědkové, ale taky, no, chápete... (*Romantikus Sofistikovi naznačuje, že se jedná o mužské pohlavní orgány*)
- SOF. Aháá, už chápu!
- POZN. A jde o to, že ztrátou dobré pověsti přichází římský občan také o možnost dožadovat se něčího svědectví u soudu – stává se v právnické terminologii *intestabilis*. To slovo ovšem také mů-

že znamenat, že je, ehm, jaksi tělesně indisponován... (*Romantikus posunkem naznačuje kastraci*)

SOF. No to je ovšem genitální dvojsmysl! Tak já to zkusím ještě jednou, jo?

Mladík by dívku rád od kuplíře vykoupil, na to mu ovšem schází finanční prostředky, proto, jak se dovídáme, poslal před třemi dny svého parazita Darmojeda do Megalopole za jedním svým dobrým přítelem s prosbou o půjčku. V následující scéně se Romantikus pokouší s pomocí vína uplatit starou otrokyni Castorii, aby se mohl setkat se svou milovanou.

CASTORIA, ROMANTIKUS A SOFISTIKUS, V. 107–120

ROM. Ta stařenka má malinko žízeň.

SOF. Jak moc malinko má žízeň?

ROM. Nepřehání to, stačil by jí jeden sud.

SOF. Jak tě tak poslouchám, spíš bych řekl, že by zvládla vypít na celý vinný sklípek! A jaký má na to víno čuch! Kam se na ni hrabe kdejaký pes.

CAS. Haló! Kdo to tady mluví? (*šourá se po scéně opačným směrem*)

ROM. Myslím, že bych se jí měl ozvat. Jdu za ní. Pojd' zpátky, Castorie, na mě hled!

CAS. Kdo mi to poroučí?

ROM. To jsem já, tvé rozmilé vínečko, tvůj pán Bakchus. Jen pojd' a napij se, své vyschlé hrdlo svlaž, probud' své smysly a utiš tu palčivou žízeň...

CAS. Kde je, kde je to víno?

ROM. Jdi za svitem svíce.

CAS. Zapřísahám tě, přístup blíže.

ROM. Buď zdráva!

CAS. Jak mám jako být zdravá, veď smádná som ako ťava!

Nazítří ráno se (po krátkém vstupu kuchaře, který vykládá kuplíři jeho sen) v poklusu jakožto typizovaný *servus currens* vrací parazit Darmojed z Megalopole. Peníze sice nenese, zato má vymyšlený plán, jak se k nim dostat jinou cestou. V Megalopoli totiž náhodou potkal mladíkova soka, vojáka Gaia Omniba Pacona, řečeného Poclusemclus, který, jak také vyplýne z jeho řeči, dívku od kuplíře již před nějakou dobou zakoupil, potřebná suma je však prozatím uložena u bankéře Hypotéka, který ji vydá pouze oproti vojákově pečeti.

ROMANTIKUS, DARMOJED A SOFISTIKUS, V. 305–329

ROM. Jsem rád, že ses v pořádku vrátil. Podej mi ruku. Tak kde je moje záchrana? U Herkula tě prosím, mluv!

DAR. U Herkula, kde je moje záchrana? (*začíná omdlévat*)

ROM. Co je s tebou?

DAR. Temnoty mě obstupují, kolena se mi podlamují... jaký mám hlad.

ROM. Jejda, to bude asi únavou.

DAR. Drž mě, drž mě, prosím tě.

ROM. Podívejte, jak zbledl. Rychle mu přistrčte židli, ať si může sednout, honem! A džbán s vodou! No tak!

DAR. Asi omdlím.

SOF. Chceš se napít vody?

DAR. Pokud v ní plavou játrové knedlíčky, tak sem s ní.

SOF. Do háje s tebou, fakt už!

DAR. Ach, jak já toužím po pravé vůni domova!

SOF. Není problém. (*Sofistikus s otroky pouštějí větry*)

DAR. Ehm, co to jako děláte?

SOF. No, chtěl jsi přece cítit vůni domova.

DAR. Ale tohle není žádná vůně domova!

ROM. A co teda chceš?

DAR. No přece jíst a cítit vůni domácí kuchyně!

SOF. Šlak aby tě trefil!

- DAR. K tomu nemám daleko! Zrak se mi kalí, na jazyku mám kopřivku a hroznou žaludeční migrénu k tomu. Po cestě mě postihl akutní nedostatek potravy, následkem čehož mám teď úplně prázdné břicho.
- ROM. Neboj se, hned dostaneš něco k jídlu.
- DAR. Něco! To je v mém stavu příliš vágní útěcha. Nemohl bys být trochu konkrétnější?
- SOF. Kdybys věděl, co všechno na tebe zbylo.
- DAR. Chci, chci to vědět! A hlavně kde! Můj jazýček s tím vším neprodleně potřebuje něco osobně probrat!
- ROM. Kýta, pajšl, vemínko, brzlík...
- DAR. Všechno tohle, říkáš? (*zklamaně*) To možná tak pod zámkem někde ve špajzu.
- ROM. Kdepak, všechno pěkně na mísách – nechal jsem to připravit, když jsem se dozvěděl, že přijdeš.
- DAR. O tomhle se mnou nežertuj!
- ROM. Je to pravda, jako že mě Errotium miluje – tak jako já ji! Ale pořád jsem se nedozvěděl, jaks pořídil.
- DAR. Nic nenesu.
- ROM. Tak to je konec!

A jelikož se parazitovi podařilo zmocnit se vojákovy pečetního prstenu, vydává se následně v převleku za vojákovy propuštěnce a s falešným pověřovacím dopisem k bankéři, kterého snadno přesvědčí, aby kuplíři zaplatil smlouvenou částku. Součástí jeho převleku je také to, že si šlape na jazyk.

HYPOTÉKUS A DARMOJED, V. 438–448

- HYP. „Co nejuctivěji tě žádám, abys muži, který ti přinese tento dopis, předal dívku, kterou jsem tehdy v Epidauru koupil – za tvé přítomnosti jakožto prostředníka –, spolu s jejími šperky a veškerým příslušenstvím. Však víš, jak jsme se dohodli: kuplíři dáš

peníze a dívku tomuto muži.“ A kde je tvůj pán? Proč nepřišel sám?

DAR. To je totiž tak. Psedevčirem jfme fe já a můj pán vrátili z Indie a on fi teď chce doma v Megalopoli nechat poftavit obrovfkou fochu z ryzího zlata. Fedmimetrový pomník fvých velkých činů.

HYP. Jakých činů?

DAR. Jen poflouchej. Během dvaceti dní fi úplně fám podmanil Peršany, Paflagoňany, taky Kartágo, Araby, Galatfké, Kretény... totiž Krétany, Fýrii, Rhodof i Američany...

POZN. *(nadechuje se, že to chce komentovat)*

DAR. *(rovnou ji utne)* Já vím, že to tam není!
(pokračuje) Pak taky Nenažranii a Nenapítii...

POZN. Tohle tam náhodou je úplně přesně!

DAR. ...Kentaurii, Flotilii, Amazónii a celé Pobseží Kocoviny – zkrátka odhadem afi tak polovinu všech národů fvěta.

HYP. Hotový Alexandr Makedonský.

V této fázi je děj přerušen metadivadelním vstupem choréga, který přichází publikum „zabavit“, než se opět vrátí herci na scénu, svým satiricky laděným topografickým popisem dobového Říma. Když se následně na scénu vrátí přestrojený parazit s kuplířem a bankéřem, dojde k dokončení falešného obchodu a Darmojed odvádí Errotium do mladíkova domu. Vtom si však do Epidauru přichází pro dívku sám voják Gaius Omnibus Paco. Potkává se nejprve s bankéřem a poté s kuplířem. Od obou se dovídá, že jeho „zboží“ již bylo v pořádku vydáno jeho domnělému propuštěnci, kterého následně identifikuje jako Darmoje-da, jenž ho v Megalopoli obral o pečetní prsten.

GAIUS A PORNOTÉKUS, V. 558–589

PORN. *(vychází z chrámu)* Mám dojem, že bohové se těžko můžou hněvat na někoho, komu jsou evidentně příznivě nakloněni. Jak jsem tady v chrámu vykonal oběti, hned mě napadlo, že

bych si měl od bankéře ty peníze vyzvednout radši hned, aby mi s nimi nepláchl až někam k Pontu. Přece ho nenechám, aby si s nimi užíval, když si za ně můžu hezky užít sám.

GAI. *(vrací se od města)* Pózor! Pohov! Nazdar!

PORN. Zdar, Gaiusi Omnibusi Paco!

POZN. Proboha! Gaie Omnibe Pacone! O tempora, o mores...

PORN. Zdar, Gaie Omnibe Pacone! No, předtím to teda znělo líp. Vidím, že jsi šťastně dorazil k nám do Epidauru. Tak to u mě dnes večer... nedostaneš ani slanou vodu.

GAI. Díky za tvou pohostinnost, Pornotéku, rád přijdu a... dám ti co proto! Jakpak se u tebe daří mému zboží?

PORN. Noo, u mě nijak. Už ti přece nic nedlužím. A mám na to svědky.

GAI. Cože?

PORN. Udělal jsem, co jsem slíbil.

GAI. Okamžitě mi přiveď tu holku, nebo tě nabodnu na svůj meč jako na rožeň, ty lotře vypráskaná!

PORN. Sám se běž bodnout, ty nafrněná nádhero! Co mi tady vyhrožuješ? Holku si odsud odvedli, ale tebe budou muset odnést, jestli mě budeš dál takhle urážet. Zvláště když ti nedlužím vůbec nic, leda tak pár facek...

GAI. Tak ty mi chceš dát pár facek?

PORN. A nezůstane u toho, že chci – rovnou ti je dám, jestli budeš ještě chvíli prudit.

GAI. Nějaký kuplíř si tady na mě nebude otvírat hubu a všechny mé vítězné bitvy a válečnou slávu zadupávat do prachu. Tenhle meč a štít už pomohly rozprášit ne jeden šik. Nevydáš-li mi tu dívku, postarám se o tebe tak, že tě z bojiště budou muset odnést mravenci – po kousíčkách!

PORN. Tenhle hřeben, tohle zrcátko, *(postupně vytahuje ze záhybu tógy)* tyhle natáčky, tahle pudřenka, tenhle ručníček a tyhle kleštičky na obočí už pomohly okrášlit ne jeden ksicht. Z těch tvých nabubřelých řečí a výhružek si dělám asi tolik jako z uklí-

zečky, co u mě myje latrínu! Vydal jsem tu dívku tomu, kdo mi od tebe donesl peníze.

GAI. A to byl kdo?

PORN. Nějaký Pi...ius. Říkal, že je tvůj propuštěnec.

GAI. Můj propuštěnec? No to snad né! To musel být určitě Darmojed, už je mi to jasné. Že já hlupák mu sedl na lep! To on mě připravil o můj pečetní prsten, o moji chloubu...

PORN. (*lascivně*) Jestli tě, Gaiusi, Darmojed připravil o tvoji chloubu, tak u kopiníků už si asi nevrzneš, co?

Když se pak v závěrečném aktu potkají všechny stěžejní postavy hry, nastane v ději nečekaný zvrát a dojde k typické scéně anagorize. Errotium totiž pozná ve vojákově pečetním prstenu prsten svého otce a ve vojákově svého bratra.

DARMOJED, ERROTIVM A PRSTEN, V. 602–608

ERR. Zeptej se ho, odkud má ten prsten. Takový nosíval můj otec.

DAR. (*výsměšně*) A taky moje teta z matčiny strany.

ERR. Dala mu ho maminka.

DAR. A tobě zas tvůj tatínek.

ERR. Mluvíš z cesty.

DAR. Jo, to mi jde. Díky tomu je ta cesta životem hned snazší. Takže co teda?

ERR. Buď tak hodný a nebraň mi najít moje rodiče.

DAR. Já že ti v tom bráním? Podle tebe jsou snad zakletí tady v tom prstenu?

ERR. Narodila jsem se jako svobodná!

DAR. To i spousta dalších, co jsou dneska otroci.

Jak se dovídáme z jejího vyprávění, narodila se jako svobodná, v dětství byla unesena, a tak se dostala ke kuplíři. Po tomto šťastném rodinném shledání voják slíbí svou sestru Romantikovi.

ERROTIIUM, GAIUS A ROMANTIKUS, V. 635–658

- GAI. Řeknu. Vstyk! Teď mě všichni dobře poslouchejte. Ten prsten patřil mému otci Fatalerroriovi. Na smrtelné posteli ho dal mně – jak se to sluší – jakožto svému synovi.
- ERR. Při bozích!
- GAI. A tak mě ustanovil svým dědicem.
- ERR. Bohové rodinného krbu, stůjte při mně, vždyť já jsem vás vždy měla v úctě. Buď zdrav, bratře můj!
- GAI. Co? Ty? Sestra? Moje? Jestli je to pravda, tak mi teda řekni, jak se jmenovala naše matka?
- ERR. Klytaimnestra.
- GAI. A chůva?
- ERR. Nutricie. To ona mě tenkrát o Dionýsiích vzala s sebou do divadla. Sotva jsme tam přišly a usadila mě na sedadlo, přihnul se uragán a tribuny se zřítily k zemi. Hrozně jsem se bála. A najednou mě kdosi popadl – celá jsem se třásla, byla jsem polomrtvá strachy – ani nevím, jak mě odtamtud odnesl.
- GAI. Vzpomínám si na tu hrůzu. Ale řekni mi, kde je teď ten člověk, co tě tehdy unesl?
- ERR. Nemám tušení. Ale dodnes mám u sebe prsten, který jsem měla, když jsem se tehdy ztratila.
- GAI. Prsten?! Ukaž, ať se podívám.
- DAR. Blázníš, nedávej mu ho!
- ERR. Nech toho. (*podá prsten vojákovi*)
- GAI. U všech bohů olympských, vždyť je to ten prsten, co jsem ti dal k narozeninám! Za to dám ruku do ohně. Sestro!
- ERR. Bratře!
- ROM. Bohové ať požehnají tomuto šťastnému setkání.

Tím však děj hry nekončí, jelikož je ještě třeba získat od kuplíře zpět peníze za prodej dívky. Tak totiž zněla dohoda – pokud někdo prokáže, že je dívka svobodného původu, dostane voják celou částku zpět. Kuplíř se ji sice vyplatit nejprve zdráhá, a dojde dokonce i k imitaci soudního jednání, nakonec je však násilím přinucen peníze vrátit, a tak vše šťastně skončí.

PH. tu, miles, apud me cenabis. hodie fient nuptiae.

TH. quae res bene uortat mi et uobis! spectatores, plaudite.

ROM. Gaie, zvu tě k sobě na hostinu. Vystrojíme svatbu ještě dnes.

DAR. Ať to všechno šťastně dopadne a dobře se daří mně i vám.

Diváci, zatleskejte nám!

Více o projektu překladu a jeho inscenaci naleznete na webu:
<http://classics.phil.muni.cz/darmojed>

Konferenci pořádají Ústav klasických studií a Katedra divadelních studií
Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Finančně je podpořena Masarykovou univerzitou a realizována ve spolupráci
s Katedrou klasické filologie Univerzity Adama Mickiewicze v Poznani
a s Univerzitním kinem Scala v Brně.

MUNI

ADAM MICKIEWICZ
UNIVERSITY
IN POZNAŃ

**Scala
univerzitní
kino**

